

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства система української освіти зазнає істотних змін. Розвиток суспільства неодмінно пов'язаний із розвитком неповторної творчої індивідуальності особистості, яка формується під впливом талановитого педагога, педагога-новатора, педагога-майстра, оскільки саме педагог є центральною фігурою під час практичної реалізації професійних нововведень.

Значну роль відведено вчителям української мови та літератури, адже засобами рідного слова вчителі-філологи виховують ціннісне бачення світу, впливають на формування національної свідомості та світогляду особистості.

Розвиток творчого потенціалу вчителя-словесника – це неперервна педагогічна освіта, постійний рух і саморозвиток, в якому система післядипломної педагогічної освіти є найдовшою та найвагомішою частиною.

У контексті проблеми нашого дослідження нами було виокремлено такі педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів-словесників, які б сприяли саморозвитку та самоактуалізації, формуванню позитивних мотиваційно-ціннісних установок, удосконаленню професійної майстерності педагога, створенню духовно-творчої взаємодії в процесуальному аспекті.

Орієнтація на людину як основну цінність є стрижневою вимогою сучасної освіти. З урахуванням цього будь-які технології, методи, форми освіти є не самоціллю. Їх можна розглядати в контексті одного з головних завдань освіти, яке полягає в забезпеченні максимально сприятливих умов для саморозвитку особистості, а в контексті нашого дослідження – саморозвитку вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури нами визначено організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, до яких належать мотиваційні установки у процесі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури, креативне середовище як активізація комунікативного потенціалу особистості та гармонійне духовне зростання педагога через мотивацію свого внутрішнього саморозвитку, які дають можливість педагогу-словеснику реалізувати сформовані потенційні ресурси, підвищити рівень своєї педагогічної майстерності, стимулювати творчу активність, усвідомлювати цінність своєї творчої діяльності та забезпечити збалансовану мотивацію до творчого процесу.

Ключові слова: умови, педагогічні умови, мотивація, креативність, середовище, креативне середовище, саморозвиток, творчий потенціал, післядипломна педагогічна освіта, вчителі української мови і літератури.

На сучасному етапі розвитку суспільства система української освіти зазнає істотних змін. Ознакою сьогодення є стрімке зростання темпів розвитку культурно-історичного, науково-технічного прогресу та суспільства загалом.

Розвиток суспільства неодмінно пов'язаний із розвитком неповторної творчої індивідуальності особистості, яка формується під впливом талановитого педагога, педагога-новатора, педагога-майстра, оскільки саме педагог є центральною фігурою під час практичної реалізації професійних нововведень.

Значну роль відведено вчителям української мови і літератури, адже засобами рідного слова вчителі-філологи виховують ціннісне бачення світу, впливають на формування національної свідомості та світогляду особистості: «Світогляд визначається рівнем суспільної свідомості, рівнем знань, з яких складається наукова картина світу. Людина, крім того, визначає своє місце у природі, суспільстві, спрямованість своєї діяльності і в цьому виявляє свої особливі риси, що забарвлюють характер усього її світогляду» [15, с. 125].

Такі характеристики підтверджують важливу місію вчителів-філологів, які засобами дієвого, переконливого слова підносять на належний рівень авторитет рідної мови, формують духовно-творчий потенціал особистості, відповідно, впливають на розвиток інтелектуального та творчого потенціалу нації. Це потребує професіоналізму вчителя, що, у свою чергу, характеризується наявністю в нього творчого потенціалу. Тому розвиток педагогічної творчості вчителя є одним із найважливіших питань освіти сучасного суспільства.

Розвиток творчого потенціалу вчителя-словесника – це неперервна педагогічна освіта, постійний рух і саморозвиток, в якому система післядипломної педагогічної освіти є найдовшою та найвагомішою частиною.

Мета статті – розробити та науково обґрунтувати організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти.

Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад і концептуальних положень щодо організації та розвитку системи післядипломної педагогічної освіти зробили такі вчені, як В. Бондар, І. Жерносок, М. Красовицький, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, Т. Сущенко; наукові засади організації навчально-виховного процесу в закладах освіти вивчали А. Алексюк, В. Бондар, Ю. Васильєв, С. Гончаренко, М. Каган, В. Якунін.

Особливу цінність мають погляди таких учених, як В. Кремень, В. Маслов, В. Олійник, М. Романенко, В. Семиченко щодо зміни концепції неперервності післядипломної педагогічної освіти та її особистісної спрямованості.

Найбільш широке коло питань щодо сутності, складників, розвитку та реалізації власного духовно-творчого потенціалу містять наукові дослідження Є. Адакіна, І. Беха, Т. Дмитренко, Ж. Давидової, І. Зязюна, С. Копилова, В. Клименка, В. Кременя, А. Лебедівої, В. Рибалка, В. Роменця, В. Риндака, О. Пехоти, Г. Селевка, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, А. Сушенка, С. Щеглової, К. Ярьсько.

Проте залишається не досить розробленим аспект, пов'язаний з організаційно-педагогічними умовами розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Система післядипломної педагогічної освіти є невіддільним складником освітньої сфери загалом, тому лише за умови тісної взаємодії всіх складників можливі ефективний її розвиток і функціонування. Самовдосконалення вчителів української мови і літератури в системі ППО стає необхідною умовою зростання професійного розвитку педагога.

Аналіз довідникової літератури свідчить про багатозначність поняття «умови», сутність якого має такі значення.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» термін «умови» розглядається в лексичному аспекті і розуміється як обстановка (середовище, обставина), яка дає можливість здійснювати, створювати що-небудь або сприяє чомусь [2, с. 1506].

У філософському аспекті трактування вже згаданого поняття пов'язане з тим, що його оточують явища, без яких воно не існує: «те, від чого залежить щось інше; істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їхніх станів, взаємодій), наявності якого з необхідністю впливає існування цього явища» [18, с. 707].

Психологами поняття «умови» розкривається через сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на розвиток конкретних психічних явищ [9].

У педагогів дещо схожа позиція з психологами у визначенні сутності поняття «умови». Вагомими для нашого дослідження є погляди В. Загвязинського щодо сутності поняття «умови», який розглядає їх як зовнішні та внутрішні обставини, що сприяють або перешкоджають дії факторів розвитку. В. Мельніченко розкриває значення цього поняття як обов'язкові, необхідні обставини, що визначають, зумовлюють існування та розвиток відповідного освітнього простору. За визначенням В. Полянського, який ґрунтовно розглянув понятійно-термінологічний апарат педагогіки, «умови» – це сукупність соціальних, природних внутрішніх і зовнішніх впливів, які діють на моральний, психічний, фізичний розвиток людини, її виховання і навчання, поведінку, формують особистість [14, с. 36].

Отже, в результаті аналізу підсумовуємо, що поняття «умови» є загальнонауковим, його сутність можна охарактеризувати в деяких положеннях: умова становить сукупність причин обставин будь-яких об'єктів; зазначена сукупність має вагомий вплив на навчання, виховання та розвиток людини; вплив умов може прискорювати чи сповільнювати процеси розвитку, навчання та виховання і має вплив на їхній динамічний розвиток і кінцевий результат [13, с. 112–114].

Для нас цінними є погляди, які стосуються розкриття сутності поняття «педагогічні умови» як одного з компонентів педагогічної системи, що мають вагомий вплив на процесуальний та особистісний аспект цієї системи і дають можливість ефективно розвиватися та функціонувати. Отже, результати комплексного аналізу довідкової, психолого-педагогічної літератури дають змогу зробити висновок щодо розкриття сутності поняття «педагогічні умови», які можуть бути схарактеризовані кількома положеннями: необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення утворення чого-небудь або сприяє чомусь [17, с. 442]; сукупність зовнішніх чинників та обставин, які впливають на перебіг навчальної діяльності [18, с. 348]; обставини, що сприяють формуванню професійно-важливих якостей та роблять можливими формування професійно бажаних особистісних новоутворень [12]; сукупність заходів освітнього процесу, що забезпечує необхідний рівень розвитку особистості того, хто навчається [1].

Отже, піддавши аналізу довідникові та психолого-педагогічні джерела, підсумовуємо: педагогічні умови – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які забезпечують необхідний рівень розвитку особистості та сприяють підвищенню ефективності і результативності педагогічного процесу, формуванню професійних особистісних новоутворень.

Оскільки предметом нашого дослідження є організаційно-педагогічні умови, то більш детально зупинимося на розкритті сутності цього поняття.

Отже, організаційно-педагогічні умови мають залежність від особливостей навчально-виховного процесу і є різновидом педагогічних умов загалом. Для нашого дослідження цінними є погляди Б. Чижевського, який вказує, що організаційно-педагогічні умови відображають «функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їхніх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах» [19, с. 28].

Аналіз психолого-педагогічної літератури, тлумачення вищезгаданого поняття різними авторами дають змогу навести приклади деяких визначень. Зокрема, організаційно-педагогічні умови за С. Павловим є обставинами взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу [12]; за В. Беліковим – як сукупність можливостей змісту, форм і методів педагогічного процесу [1]; за А. Галєвою – як обставини взаємодії організаційних форм і педагогічного забезпечення [3].

У контексті проблеми нашого дослідження нами було виокремлено такі організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів-словесників, які б сприяли саморозвитку та самоактуалізації,

формуванню позитивних мотиваційно-ціннісних установок, вдосконаленню професійної майстерності педагога, створенню духовно-творчої взаємодії в процесуальному аспекті.

Спираючись на наведені вище міркування, подальші зусилля спрямуємо на формулювання і характеристику організаційно-педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ППО.

Першою організаційно-педагогічною умовою на основі вивчених праць виступає наявність мотиваційних установок у процесі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ППО, оскільки одним із психологічних чинників, які впливають на процес і результат професійно-творчого самовираження, є мотиви.

Етимологія терміна «мотив» сягає своїм корінням у французьку мову («*motif*») і означає спонукання, з латинської «*moveo*» – рухаю) – «спонукальна причина дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). Основою мотиву діяльності людини є її різноманітні потреби» [5]. Відповідно, «мотивація – це система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [5]. Фахівці різних галузей науки займалися розробленням сутності, механізмом формування та проблематикою вищезгаданих понять, а саме такі вчені: В. Бехтерев, І. Зимня, А. Маркова, В. Павлов, С. Рубінштейн, В. Сеченов, К. Ушинський [7; 10; 16].

Виникнення та розвиток мотивів відбуваються на основі потреб, тісний зв'язок яких пояснюється схожістю сутностей. За теорією мотивації А. Маслоу (піраміда ієрархії потреб, в основі якої 5 груп потреб особистості), в основі якої містяться первинні, а вершиною є вторинні потреби [10], спочатку людина задовольняє свої потреби низького рівня, а вже потім тією мірою, якою людина задовольняється результатом цих потреб, виникає стимул досягти потреби більш високого рівня. Процес мотивації людини через потреби є нескінченним, оскільки потреби розвитку і самовираження особистості ніколи не можуть бути повністю задоволені.

За нашим переконанням, важливими для розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ППО є такі види потреб, як: *пізнавальні* (прагнення до оновлення і вдосконалення своїх знань, бажання досліджувати); *етичні* (прагнення до краси та гармонії); *у визнанні та повазі* (прагнення до досягнення успіху, набуття певних компетентностей, прагнення до схвалення); *потреба любові* (прагнення до спілкування з людьми, бути прийнятим і визнаним); *потреба належності до певної групи, товариства*; *потреба в самоактуалізації* (прагнення до розвитку власної особистості, розвитку творчого потенціалу та реалізації своїх здібностей).

З огляду на положення концепції П. Третякова [20] центральним складником мотиваційної установки є самосвідомість чи процес самоусвідомлення, який є основою саморозвитку особистості, а саме: самовизнання, самовираження, самоутвердження, самореалізація, саморегуляція.

Отже, сутність умови мотиваційної установки в процесі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури полягає у відображенні рівня вмотивованості до розвитку свого творчого потенціалу і характеризується такими положеннями: усвідомлення цінності своєї творчої діяльності, креативність та ініціативність, соціальне відчуття.

Орієнтація на людину як основну цінність є стрижневою вимогою сучасної освіти. З огляду на це будь-які технології, методи, форми освіти є не самоціллю. Їх можна розглядати в контексті одного з головних завдань освіти, яке полягає в забезпеченні максимально сприятливих умов для саморозвитку особистості, а в контексті нашого дослідження – саморозвитку вчителів української мови і літератури в системі ППО. Отже, наступною, не менш значущою умовою розвитку творчого потенціалу вчителів-словесників в системі ППО є створення креативного середовища як умови активізації комунікативного потенціалу особистості вчителя.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що креативність як одна з характеристик особистості сучасного фахівця була висвітлена в працях О. Бодальова, Л. Виготського, У. Джемса, Г. Костюка, Ж. Піаже, С. Рубінштейна. Аналіз досліджень і публікацій таких учених, як Н. Гузій, Ю. Кулюткіна, М. Лазарева, С. Сисоєвої, П. Торренса, Т. Шамової та інших, дає вагомі підстави стверджувати, що креативність є домінуючою та визначальною якістю творчої особистості, яка, з одного боку, виступає важливою характеристикою діяльності, умовою та її результатом, а з іншого – є цілісною особистісною якістю, яка виявляється системоутворювальною ланкою в структурі творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Логіка нашого дослідження вимагає визначення сутності понять «середовище», «креативне середовище».

Зокрема, ідея середовища в педагогіці є поняттям не новим, оскільки цього питання торкалися у своїх дослідженнях такі вчені, як: І. Дістервег, Я. Коменський, І. Пестолоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський. Особливо відомі ідеї Д. Дьюї щодо розвиваючого середовища, які він висвітлював у своїх роботах, де можна простежити «вплив навколишнього, соціального, освітнього середовища на розвиток особистості» [6, с. 7]. Отже, спираючись на аналіз психолого-педагогічної літератури та на роботи В. Ясвіна, поняття «середовище» визначаємо як систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [21, с. 19]. В контексті нашого дослідження креативне середовище ми розглядаємо як успішну умову розвитку творчого потенціалу вчителів української

мови і літератури в системі ППО, адже це те середовище, в якому відбувається всебічний, гармонійний саморозвиток, самовдосконалення через збереження і покращення духовного, фізичного, естетичного, емоційного, інтелектуального здоров'я.

Спираючись на твердження С. Гессена [4, с. 64], констатуємо, що креативне середовище – це те середовище, де людина бере сама активну участь у формуванні цілепокладання, а не тільки вчиться володіти свободою вибору шляхів досягнення поставленої мети.

Отже, креативне середовище повинно не тільки надавати можливість кожному вчителю-українцю розвивати свій творчий потенціал, але й, найголовніше, зародити потребу в подальшому процесі самопізнання, творчому саморозвитку, у формуванні об'єктивної самооцінки. Отже, підсумовуємо, що головними вимогами до креативного середовища виступають такі: високий ступінь проблемності і невизначеності, мотивована творчість, використання продукту творчої діяльності у креативно-професійній діяльності.

Наступною важливою організаційно-педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ППО є гармонійне духовне зростання педагога через мотивацію свого внутрішнього саморозвитку, завдяки якому відбувається процес самовдосконалення, педагог реалізує свої здібності і, як результат, виступає ініціатором розвитку суспільства, відповідно, здійснює вагомий внесок у культурно-історичний розвиток соціуму.

Проблема саморозвитку знайшла відображення в гуманістичній психології А. Маслоу, Ш. Мюллера, К. Роджерса, де вона має характеристики ключових інтенцій особистості: реалізація власного потенціалу, покращення якості життя на всіх його рівнях, бажання до самоактуалізації, до позитивних змін тощо. Л. Виготський і С. Слободчиков відводять саморозвитку ключову позицію у процесі пізнання, характеризуючи його як виникнення кількісних і якісних змін у людини та які відображають принципи набуття нових знань.

Нам цікаві погляди К. Роджерса, де самість (у конструкті «саморозвиток») – це уявлення людини про себе, яке є результатом минулого і теперішнього досвіду й очікувань майбутнього. Якщо звернути увагу на «самість» особистості в педагогічному процесі, то можна зробити висновок, що вищезгадане поняття тісно пов'язане з «Я-концепцією», яке складає цілісне уявлення про себе як про особистість, організм, члена суспільства, працівника. У процесі саморозвитку «Я-концепція» є результатом процесів самовдосконалення особистості. Як визначає О. Леонт'єв, «Я» – це та індивідуальна ідентичність, що є самістю людини, характеристикою ставлення індивіда до самого себе, його самоналежність, тотожність самому собі [8, с. 156].

Спираючись на психолого-педагогічні, філософські дослідження щодо сутності поняття «саморозвиток особистості», констатуємо, що це поняття визначають як вільне, творче самовираження, як самостворення своєї цінності у творчій діяльності, як усвідомлення особистістю сенсу життя (М. Бердяєв, В. Соловйов, І. Ільїн, М. Гайдегер, Л. Коган, І. Кон, Є. Трубецький); як процес безперервного самовдосконалення й самостворення, творчий саморозвиток особистості спонукає її до підняття на компетентісно новий, вищий рівень, де вирішуються необхідні творчі завдання та відбувається досягнення певної творчої мети.

Оскільки під час перебування педагогів у процесі післядипломної педагогічної освіти відбуваються активізація та зростання творчого потенціалу, слід зазначити велику роль саморозвитку особистості як вихідну позицію, одну з головних умов розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі ППО. Адже під час підвищення кваліфікації вчителя-українця в системі ППО фокусується увага на формуванні елітарного типу національно-мовної особистості, на самовдосконаленні високоосвіченого, компетентного, національно-свідомого й самоактуалізованого в суспільстві носія мови, представника найвищих культурних і духовних цінностей, який має здатність в усіх сферах життя успішно використовувати функціонально-стильові можливості української мови, який має сформовану мовну стійкість, художньо-образне та естетичне сприйняття мовлення, креативне мислення.

Висновки. Отже, наведені нами міркування дають змогу підсумувати: на основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури нами виокремлено організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, до яких належать мотиваційні установки у процесі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, креативне середовище як активізація комунікативного потенціалу особистості та гармонійне духовне зростання педагога через мотивацію свого внутрішнього саморозвитку, що дають можливість педагогу-словеснику реалізувати сформовані потенційні ресурси, підвищити рівень своєї педагогічної майстерності, стимулювати творчу активність, усвідомлювати цінність своєї творчої діяльності та забезпечити збалансовану мотивацію до творчого процесу.

Серед подальших перспективних досліджень убачаємо необхідність створення моделі розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

Використана література:

1. Беликов В. А. Философия образования личности: деятельностный аспект : монография. Москва : Владос, 2004. 357 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Галеева А. П. Организационно-педагогические условия виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Дрогобич, 2009. 22 с.

4. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. Москва : Школа-Пресс, 1995. 448 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
6. Дьюи Дж. Демократия и образование. Москва : Педагогика-Пресс, 2000. 384 с.
7. Зимняя И. А. Ключевые компетенции: новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Особа. Москва : Политвыдав, 1997. 304 с.
9. Максименко С. Д., Максименко К. С. Психологія особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : КММ, 2007. 295с.
10. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва. 1996. 312 с.
11. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 352 с.
12. Павлов С. Н. Организационно-педагогические условия формирования общественного мнения органами местного самоуправления : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Магнитогорск, 1999. 23 с.
13. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. Москва : Педагогика, 1988. 432 с.
14. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. Москва : Высшая школа, 2004. 512 с.
15. Роменец В. А. Психология творчості : навч. посібник. 2-е вид., доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
16. Рубинштейн С. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 508 с.
17. Словник української мови : в 11 т. / ред. : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10. 658 с.
18. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
19. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні. Київ : Інст-т педагогіки АПН України, 1996. 249 с.
20. Шамова Т. И., Третьяков П. И., Капустин Н. П. Управление образовательными системами : учеб. пособ. / под ред. Т. И. Шамовой. Москва : Академия, 2002. 320 с.
21. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Олма-Пресс, 2001. 365 с.

References:

1. Belykov V. A. (2004) *Fylosofyia obrazovanyia lychnosty: deiatel'nostnuu aspekt* [Philosophy of education of the person] : monohrafiya. Moskva : Vldos. 357 s.
2. Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) [Large explanatory dictionary of modern Ukrainian] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv : Irpin : VTF «Perun», 1728 [in Ukrainian].
3. Halieieva A. P. (2009) *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy vykhovnoi diialnosti u vyshchomu ahrarnomu navchalnomu zakladi* [Organizational and pedagogical conditions of educational activity in a higher agricultural educational institution] : avtoref. dys. ...kand. ped. nauk : 13.00.07. Drohobych. 22 s. [in Ukrainian].
4. Hessen S. Y. (1995) *Osnovu pedahohyky. Vvedenye v prykladnuu fylosofyiu* [Fundamentals of pedagogy. Introduction to Applied Philosophy] / отв. ред. y sost. P. V. Alekseev. Moskva : Shkola-Press. 448 s.
5. Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichni slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. 376 s. [in Ukrainian].
6. Diuy Dzh. (2000) *Demokratyia y obrazovanye*. Moskva : Pedahohyka-Press. 384 s.
7. Zymniaia Y. A. (2003) *Kliuchevue kompetentsyy: novaia paradyhma rezultata obrazovanyia* [Key competencies: a new paradigm for educational outcomes]. *Vushee obrazovanye sehodnia – Higher education today*. No. 5. S. 34–42.
8. Leontev A. N. (1997) *Deiatel'nost. Soznanye. Osoba*. [Activities. Consciousness. Person.] Moskva : Polytvudav. 304 s.
9. Maksymenko S. D., Maksymenko K. S. (2007) *Psykhohohiia osobystosti* [Personality Psychology] : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv : KMM. 295 s. [in Ukrainian].
10. Markova A. K. (1996) *Psykhohohiia professyonalizma* [Psychology of professionalism]. Moskva. 312 s.
11. Maslou A. (2008) *Motyvatysia y lychnost* [Motivation and personality]. Spb. : Pyter. 352 s.
12. Pavlov S. N. (1999) *Orhanyzatsyonno-pedahohicheskye uslovyia formyrovanyia obshchestvennoho mnenyia orhanamy mestnoho samoupravlenyia* [Organizational and pedagogical conditions of formation of public opinion by bodies of local self-government] : avtoref. dyss. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Mahnytohorsk. 23 s.
13. Babanskyi Yu. K. (1998) *Pedahohyka* [Pedagogy]. Moskva : Pedahohyka. 432 s.
14. Polonskyi V. M. (2004) *Slovar po obrazovaniu y pedahohyke* [Dictionary of education and pedagogy]. Moskva : Vusshaia shkola. 512 s.
15. Romenets V. A. (2001) *Psykhohohiia tvorchosti* [Psychology of creativity: textbook. manual] : navch. posibnyk. 2-he vyd., dop. Kyiv : Lybid. 288 s. [in Ukrainian].
16. Rubinshtein S. (2003) *Butye y soznanye. Chelovek y myr* [Being and consciousness. Man and the world]. SPb.: Pyter. 508 s.
17. Buriachok A. A., Hnatiuk H. M. (1979) *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv : Naukova dumka. T. 10. 658 s. [in Ukrainian].
18. Ylychev L. F., Fedoseev P. N., Kovalev S. M., Panov V. H. (1983) *Fylosofskyi entsyklopedychesky slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moska : Sov. entsyklopedyia, 840 s.
19. Chyzhevskiy B. H. (1996) *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia litseiv v Ukraini* [Organizational and pedagogical conditions of formation of lyceums in Ukraine]. Kyiv : Inst-t pedahohiky APN Ukrainy. 249 s. [in Ukrainian].
20. Shamova T. Y., Tretiakov P. Y., Kapustyn N. P. (2002) *Upravlenye obrazovatel'nyimi sistemami* [Management of educational systems] : ucheb. пособ. / pod red. T. Y. Shamovoi. Moskva : Akademyia. 320 s.
21. Yasvyn V. A. (2001) *Obrazovatel'naia sreda : ot modelyrovanyia k proektyrovaniyu* [Educational environment: from modeling to design]. Moskva : Olma-Press. 365 s.

Syvash S. V. Development of the creative potential of Ukrainian language and literature teachers: organizational and pedagogical conditions in the system of postgraduate pedagogical training

In the current context of social development, the Ukrainian education system is undergoing significant changes. The development of society is inevitably related to the development of a unique creative personality, formed under the influence

of a talented, innovative and professional teacher, since it is the teacher, who plays the crucial role in the practical implementation of professional innovations.

Ukrainian language and literature teachers play a significant role in this process, because by means of the native language philologists teach to value the world assets, they influence the formation of national consciousness and world outlook of an individual.

The development of the literary teacher's creative potential is a continuous pedagogical process, constant movement and self-development, in which the system of postgraduate teachers' training is the longest and most important part.

In the context of our study, we have identified such pedagogical conditions for the development of teachers' creative potential, which would promote self-development and self-actualization, formation of positive motivational and value attitudes, improvement of teachers' professional skills, spiritual and creative interaction.

Focusing on an individual as a core value is the major requirement of modern education. Based on this, any technology, methods, forms of education cannot meet the needs by themselves. They can be applied in taking into account one of the main tasks of education, which is to provide the most favourable conditions for self-development of an individual, and in our study we deal with the self-development of teachers of Ukrainian language and literature in the system of postgraduate pedagogical training.

On the basis of the analysis of philosophical, psychological and pedagogical literature, we have determined organizational and pedagogical conditions for the development of creative potential of Ukrainian language and literature teachers in the system of postgraduate pedagogical training. They are as follows: motivational settings in the process of developing creative potential of Ukrainian language and literature teachers, personality potential and harmonious spiritual growth of teachers through the motivation of their inner self that enable language and literature teachers to realize their potential resources, to improve their teaching skills, encourage creativity, realize the importance of their activity and provide balanced incentives for the creative process.

Key words: organizational and pedagogical conditions, motivation, creativity, creative environment, self-development, creative potential, postgraduate pedagogical training, teachers of Ukrainian language and literature.

UDC 37.09 (477) (09) "17"

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2019.71.56>

Tverdokhlib T. S.

THE ROLE OF BISHOP'S SCHOOL AND ORTHODOX COLLEGIUMS IN DEVELOPMENT OF NATIONAL EDUCATION (FIRST QUARTER OF THE 18TH CENTURY – THE END OF THE 18TH CENTURY)

The article author has described the bishop's schools and Orthodox collegiums as educational institutions that provided primary, secondary and higher education in the Ukrainian eparchies of the Russian Empire. The author has determined the role of the collegiums in development of national education in the first quarter of the 18th century – at the end of the 18th century. The development of the mentioned problems will help to create a complete picture of the history of formation of Ukrainian education.

The article author has presented the general characteristics of the bishop's schools which were arranged according to the requirements of the Spiritual Regulation. The scientists' ideas about social class orientation of the collegiums and the level of education they provided to their students have been analyzed in the article. The stages of development of Chernihiv Collegium and the academic disciplines which were taught there have been revealed. The particular attention has been paid to the formation and development of Kharkiv Collegium; the changes in substantive content of training in this educational institution during the period of its existence have been characterized. The author has revealed the pedagogical staff of Kharkiv Collegium, focusing on such prominent teachers as V. Dvyhubskiy, I. Dvyhubskiy, M. Zavadskiy, M. Kovalinskyi, L. Kordet, F. Tatarskiy, H. Skovoroda and M. Shvanskiy. H. Skovoroda has been characterised as the most prominent representative of the pedagogical staff of Kharkiv Collegium. The peculiarities of the educational process in Pereyaslav Collegium before 1781, when it provided secondary education, have been revealed. The period when the above-mentioned educational institution provided higher education has been determined. The author has outlined the outstanding teachers of Pereyaslav Collegium. They were A. Kozachkivskiy, I. Kozlovych, I. Levanda, Ya. Memlevych, H. Skovoroda. The reorganization processes in the eparchies of the Russian Empire have been revealed. These processes caused the transformation of Pereyaslav Collegium into a seminary, the secondary theological educational institution, at the end of the 18th century.

The author has concluded that Orthodox collegiums and bishop's schools played an important role in development of national education, as the latter provided primary education to children of the Orthodox clergy, and the former provided mainly secondary and higher humanitarian education to representatives of different social strata. The collegiums absorbed various cultural-educational and church-historical traditions and were both educational and cultural phenomenon.

Key words: bishop's school, higher education, Spiritual Regulation, academic discipline, educational institution, Pereyaslav Collegium, primary education, secondary education, Kharkiv Collegium, Chernihiv Collegium.

Nowadays, the reform of primary, secondary and higher education takes place in Ukraine. The Law of Ukraine «On Higher Education» (2014), the Law of Ukraine «On Education» (2017), the Draft Law on Complete Secondary Education (2019) orient educational institutions to significant transformations. When reforming them, we must take into account the principles of the state policy in the sphere of education and the principles of educational activity as